

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 44. V torek 1. novembra 1853. II. tečaj.

Šole.

Šole so človeštvu k neizrekljivi koristi; ja reči se zamore, one so podlaga vsega človeškega blagostanje. Nemogoče je toraj sošteti dobrot, ki iz dobro vredjenih šol za sledni stan človeške družbe izvirajo, in ako omiko in izobraženje kakega naroda spoznati hočemo, oglejmo se na stanje njegovih šol; po večem al manjem številu šol posnamemo tudi lahko stan njegove omike v slednem obziru. Zgodovina vsih narodov nam to jasno spričuje. Ozrmo se na stare Gerke in Rimljane; imeli so oni može, katerih slava se je ohranila do današnjih časov in morebiti do konca sveta; ako bi se pa njih um po umnih učениkih bistril ne bil, bili pač oni kdaj na tako stopnjo slave in omike prišli? Pač nikdar ne. Enaka je bla pri družih narodih in je še dandanašnje. Kje bi pač dobili umne vladarje, sodnike, duhovnike, tergovce, umetnike, rokodelce, zdravnike itd., ako bi dobrih učениkov ne imeli, ki se z odgojenjem mladine pečajo? Kje so pak učениki dosegli svoje učenosti, al ne tudi v šolah? — Kdo bi tedaj, ako to le enkolko premisliti hoče, z hvaležnim sercom ne spoznal žive potrebe in visoke vrednosti šol. Nedavno smo brali v šolskem prijatelju, da v nekterih krajih Slovenci niso šolam ravno posebno prijazni. Milibože, da je pogostoma to res. Ljubi Slovenci! take besede bi nas imele v serce spečiti, pa nas tudi spodbuditi, da bi se v prihodnje od nas kaj tacega ne govorilo. Več šol da imamo, veči sreča je za nas. Da se tega bolj v živo prepričamo, se ozrmo le na eno podobo iz vsakdanjega življenja, in spremimo dva mladenča na popotvanju skoz življenje. —

Skerbni starši pošljejo svojega sinčeka zgodaj v šolo. To je zanjga dvojna korist. Za domače dela je še nezmožen, morebiti bi se zgodaj lenobe privadil, ali v šoli mu gospod učenik vedno dajo opraviti tudi na dom, tako se obvarje otrok marskake hude razvade, in že to je zanj velika dobrota. Al bistri si on pri tem svoj um, o kratkem času zna brati, pisati, računati itd., podučen je v verskih resnicah in je tako temelj njegove prihodnje sreče položen. Naj se loti ktereга stanu kolj hoče, so mu te vednosti k veliki koristi, in odperta mu stoji pot k velikim službam in častem. Pa vzamimo, da se naš mladenč kmetije poprijeti hoče. V šoli se je med raznimi nauki tudi v sadjoreji dobro izuril. Nasadi si krog svoje hiše in po pašnikih nar žlahtnišega sadja, ki mu brez tega, da je za dom z dobrim sadjem, mostom, kisom previden, tudi še marskak lep denar za prodano sadje v hišo privabi. Slišal je naš mladenč v šoli tudi od dobrih kmetijskih in živinozdravniških knjig, vse te si omisli, jih v dolzih zimskih večerih prebira, si s tem dolgčas krati in zajema zraven zlate nauke, po katerih svojo kmetijo tako vravna in tako silno premožen postane. Le eno samo dobro lastnost med veliko drugimi še poglejmo nad njim. On je n. p. od farne cerkve zlo oddaljen, le v nedelo zamore do taiste pridi. Kako lepo je, priprostega kmeta, ki je celi teden pridno delal, v nedelo viditi, kako ves zamaknjen z svojih bukvic pobožno moli, kako pazljivo on tudi posluša božjo besedo, ki njega in njegove k brunnemu življenju napeljuje. On si prizadeva po teh naukih svoje življenje vravnati, in ako mu Bog tudi nesreče, dolge bolezni itd. pošlje, on se ve v vsem tolažiti, posebno mu to, da brati zna, kakor zvest tovarš vedno kratek čas dela. Z eno besedo: On srečno in pobožno živi in navadno tudi srečno vmerje. — Na tavžente tacih in enacih izgledov z vsih stanov bi zamogli naštet, in dokazati, kako ravno le z dobro vredjenih šol sreča za človeštvo izvira, in še bi ne prišli do konca. —

Oglejmo se zdaj na drugo stran. Lenim in zanikernim staršem ni ravno posebno za dobro izrejo svojih otrok mar. — „Niso za družega, kakor za jesti,“ se sliši pogostoma, naj gredo pa služit, za pastirja so že dobri.“ — Otrok pride zgodaj na ptuje (al

če je tudi doma) se klati za živino po pašnikih in hostah, pohajkva in polega po sencah in tako se mu zgodaj lenoba v serce vcepi. Od svojih bolj odrašenih tovaršev sliši malo dobrih, veliko pa pohujšljivih in hudobnih besedi, vidi slabe izgleda, in le prepogostoma so taki otroci že v zgodni mladosti vsi popačeni. Postanejo večji, se vdinjajo za hlapce itd. al sirovost in neomikanost jim postane navadna zvesta tovaršica skoz celo življenje. Ob nedeljah in praznikih pridejo do cerkve, ko že odzvoni. Al gredo morebiti, ki so celi teden komaj kako pobožno besedo slišali, zdaj k sv. maši in pridigi? kratkomalo ne. — Med sv. mašo zvnaj cerkve vogle podpirajo, med pridigo pa za kakim zidom leže in duhan puhajo. Le prepogostokrat se kaj tacega vidi. Al more potem drugače biti, da so taki, po telesu sirovi, na duši malo drugač ko divjaki? — Takemu človeku je malo potov skoz življenje odpertih; ako ima kmetijo, je navadno slab gospodar; brez svojega domovanja ostane navadno večni posel in večni terpin; ako je zdrav, mora delati ko črna živina, ako je bolan, leži bogu na milo in navadno je od vsih zapušen. Za drugi stan je težko pripraven, le, če n. p. vojak postati more. Pa tudi tu se mu boljše ne godi. Ker se v mladosti ni nič učil, tudi nič ne zna, ostane tedaj večni podložen. Takim zanikernim pa ojstra pokoršina ne diši, postanejo beguni, tatje, roparji itd., in po zaporih velikokrat žalostno svoje življenje koačajo! —

Nikakor bi pri takih premišljijah ne prišel do konca, toraj le še ponovim besede, ktere sem v začetku izustil: „*Sole so človeštvu k neizrekljivej koristi, one so podlaga vsega človeškega blagostanja.*“ —

Jos. Levičnik.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

7. Od podučevanja in odgojevanja ljubih živalic.

Otroci so se spet snidli in g. katehet so začeli:

Kat. Gotovo ste že večkrat slišali, kako modre so živalice v nekterih rečeh post: znajo čudno modro svoje gnjezda narejati, svoj živež iskati itd. slišali ste od pajka, od bčelic, od ptičjih gnjezd.

Kakor nekteri od žival pravijo, da imajo slepi pogon, tako tudi drugi terdijo, da živali vse umetnosti že saboj na svet prineso.

Res je, da je Bog ljubim živalim dal vse tiste lastnosti in sposobnosti, katerih je jim treba, da živeti morejo; vunder je pa tudi to resnica, da se mora marsiktera teh lastnost in sposobnost že le zbudjati in razvijati.

Pa da vam to kratko povem, mi zamoremo tudi pri živalih od neke odgoje (Erziehung) govoriti.

Ta pa je dvojna :

- a) *Natorska*, katero mladiči od svojih starih dobe;
- b) *umetna*, katero od ljudi dobijo in se zavoljo tega tudi priučenje (dresura) imenuje.

a) *Natorska odgoja.*

Kaj bi pomagalo se dolgo pričkati in dokazovati? izgledi naj nam to spričajo.

Kader mačka mlade ima, se, kakor ste že vidili, knjim vleže, in začne z repom migati. Mlade pa se z njim igrajo. Če kako miš vjame, jo živo prinese k mladim, jo pusti pred njemi letati, in jo od njih loviti pusti.

Zakaj pa da?

Neč. Ah, naj se mlade miši loviti naučijo.

Kat. Gotovo. Mi večkrat vidimo, da mačke, ktere se pred časom starim odvzamejo, ne mišijo, alj pa da mlade, če njena stara ne miši, tudi ne mišijo.

Nek popotnik je bil s drugimi prijatli leve lovit. Tu se pa v hosti zgubi. Kar zagleda starega in mladega oroslana ali leva. Pred njima je ležalo staro posekano drevo. Stari lev je kakih deset korakov daleč nazaj stopil, se pognal in do drevesa poskočil. Sedaj je začel levič tudi skakati. Ko prvič poskoči, ni prišel do drevesa. Za tim pa jeme skakati in se poganjati tako dolgo, da je s enim skokom drevo dosegel, kakor stari.

Stari je od veselja s repom mahal, in svojega pridnega sinčka lizal.

Vi ste tudi že gotovo vidili, kako da se stari psi s svojimi mladimi igrajo. Tečejo pred njimi, in jih vabijo za njimi teči, tudi

se pred njimi skrivajo in jih na tako vižo silijo, njih slediti in poiskati.

Kadar *divje svinje* mlade veržejo, prasički, ki so že edno leto stari, živež starej svinji nosijo, da jej ni treba, mladih zapustiti. Ako pa hoče ona učasi vendar kam iti, morajo prasički svoje mlajše brate in sestre varovati, da se jim kaka nesreča ne prigodi.

Če se pa hoče kateri starši prasiček skrivši odtegniti, drugi mlajši za njim letijo in ga nazaj ženejo; gorje mu, če to starka vidi, ona pobegnenca prav dobro nabunka.

Kako je star petelin dva mlajšega prav dobro okregal in razpodal, sem vam že unokrat pravil.

Vse ptice prvokrat s mladimi ferče, pa ne daleč; drugokrat že malo dalje, tako dolgo, da znajo sami ferčati in si živež iskati, potem se ločijo otroci in starejši na večno.

Štorklje clo tiste obsodijo in kaznujejo, ki so kaj zavozile. Če je taj kaka štorklja kaj narobe storila, se mora v sredo vstopiti, druge okrog nje, klopotajo s kljuni, padejo čez revico, in jo — stergajo.

Otroci. O joj, sirota!

Kat. Ko se žerjavi iz naših dežel v druge podajo, po noči stražo derže; čuvaji namreč vzamejo v kremplje droben kančič, da se, če kamen pade, in če so spali, koj zbude.

Kder lesice jerebice love, se vleže ena iz med lesic kot mertva na kak kamen, alj pa pod drevo. Druge pa jerebice pode vun do drevesa, kjer lesica leži, ta jih lepo polovi, potem umori, in družina potem gostijo napravi.

Tonč. Zdaj se pa več ne čudim, zakaj da so lovci na lesice tako hudi in jezni.

Kat. Poslušajte dalje. Nek imeniten gospod je na Ogerskem po polju šel, kjer je bila velika čeda ovac. Kako se je vstrašil zagledati od daleč volka, ki je čakal, kdaj da bo mogel kako ovco zagrabiti. Pokliče pastirja, mu nevarnost naznani, in mu reče, da naj volka odžene, alj pa vbije. „Tega pa že ne storim, odgovori pastir“, tistile volk tukaj mi nič škode ne stori, jaz ga že dolgo vidim.

„Če pse nad njega spustim, bode od une strani drugi priderl, in ovco vkradil. Gospod ni hotel tega verjeti, in reče: „jaz plačam ovco, pojdite in spodite tega volka, da bodem vidil, alj je to res, kar vi pravite.“

Kako pa se je gospod čudil! Kakor je pastir poprej rekel, tako se je tudi zgodilo. Volk je pred psi tekel, njegov pajdaš je od une strani planil čez ovce, in je eno odnesil.

Alj se vam ne pozdeva, kot da sta se bila volka poprej pogovorila?

Čuditi se moramo, če vidimo, kakor sem vam že povedal, da je u čebelnjakih vse tako lepo vravnano, ako ravno da je v vsakem panju (čebelnjaku) večkrat okoli 50000 čebel. Vsaka čbelica dobro ve, kaj ima storiti.

Neke naberajo vosek in med, druge zidajo piskrice, in spet druge panj snažijo, druge pa matici strežejo, i. t. d.

Krave grejo lepo za bikom, ovce za ovnom, koze za kozlom, košute za jelenom, kure za petelinom itd. Stari učijo svoje mladje poznati sovražnike in nevarnosti, govoriti, peti itd.

Jaz bi imel vam še veliko povedati; pa kdor le malo pazi, bo vidil, da živali večkrat ena drugo kaznujejo, da stari mlade podučujejo, jih hvalijo itd.

(Dalje sledi.)

Listonoša.

Od Horvatske meje Večbart se v Novicah verstice beró, ki svedočijo, da nekteri gospodi družbeniki z osnovo društva *sv. Mohora* niso celo zadovoljni. Razvun slavnega „Vodstva“ se še nihče ni oglasil, kateri bi se za sedajno osnovo bil potegnil, iz česar bi lahko krivo mnenje nastalo, da tam priporočevana sprememba društva je vsem družbenikom po volji. Z večimi gospodami bil sem se pogovarjal o sestavku, ki smo ga brali v 45. listu Novic, pa nemorem terditi, da bi jim imenovani sestavek skoz in skoz po žilah išel. Kaj bomo samo s knjižicami, ampak nam je treba knjig? Okolšine in potrebe našega ljudstva so različne od teh drugih narodov. Zakaj bi se mi Slovenci po izgledu ptujcev

ravnali u rečeh in napravah, ktere le samo nas in potrebe našega ljudstva ostro zadevajo? Ali kupujejo Nemci knjižice, svoje „večernice“ tako željično, kakor bi se iz imenovanega sastavka soditi znalo? Na to nam bodo gospodi odgovorili, ki na Nemškem služijo.

Družbeniki Mohorski so skoro sami gg. duhovniki, bi hitro rekel, in jim bo vundar všeč, ako društvo še prihodnič take knjige na svetlo dava, kakor je jih davati začelo in obljubilo. Zakaj? ker se bodo sami bolj gladko slovensko govoriti in pisati navadili (se ve, da to mnenje le nektere zadeva) in se bolj po domače v bogoslovju omikali, in ker jim ne bo več treba naukov iz ptujih jezikov na slovensko prestavlati, kar ni vselej lahko, in včasi tak prevod preokoren in torej ni dopadljiv ljudstvu. Pa zadosti. Moj namen ni, tukaj dokazovati, da jo je slavno „Vodstvo“ prav pogodilo, ker vsaka reč ima vzroke — za se in soper se, s kterimi se od ene strani podpira, od druge podira, ampak hotel sem naznati, da več družbenikov si nobene spremembe ne želi, in misli, kakor družbeno Vodstvo. Jim je ne toliko mar za vodila, kterih se ono deržé napreduje, kakor za dober uspeh, za dobre in podučivne knjige. Zato le urno naprej po nastopleni cesti. Spravljajte na svitlo vsako leto nekaj malih knjižic nekaj pa tudi obširnejših kakor dosada, in vse bode prav. Slovenec veli: Vsem ljudem tudi Bog ni po volji. Z Bogom.

J. F.

Drobtinčice.

* Še ni dolgo, kar so naš častiti c. k. šolski svetovavec, g. Šimon Rudmaš, dve šolske knjigi izdali: „Številoslovje“ in „Anleitung zum Leseunterrichte“. Obe knjigi ste gg. učiteljem močno vstregle; za nekaj krajcarjev dobi učitel zлата vredne knjigi, ki ste mu dve zveste prijateljci, ki mu kakor zvezde predhodnice pot kažete pri dveh nar imenitniših predmetih ljudske šole, namreč: kako otroke učiti po nar boljem in nar krajšem potu brati in šteti. — Te dni je zopet edna knjiga na svitlo prišla, ki so jo g. Rudmaš za gg. učitelje in učiteljske pripravnike spisal: „Beiträge aus der allgemeinen Unterrichts- und Erziehungslehre zu dem in den k. k. österreich. Schulen vorgeschriebenen

Methodenbuche.“ Ta knjiga obseže vse kratko in jasno, kar se po drugih knjigah na široko in obširno najde; debelih knjig si pa slabo plačan in reven učitelj kupiti ne more. Zato ovo knjigo vsim učiteljem in šolskim pripravnikom serčno priporočujemo: sreča za nje in za naše ljudske šole, ako se bojo ravnali, kakor jim ta knjiga kaže. — Kar se bode za to knjigo skupovalo, je namenjeno *zaklad* napraviti, iz kterega se bojo borni in pridni učitelji in učiteljski pripravniki podpirali. Vsakdo spozna, da so nam ljudske šole potrebne, — vsakdo pa tudi spozna, da se našim učiteljem terda godi. Zato vse prijatle naših šol in naših revnih učiteljev lepo povabimo in poprosimo, to knjigo, ki se po 20 kr. sr. povsod dobiva, pridno pokupovati in tako g. *Rudmaša* podpirati, da svoje težavno pa toliko potrebno in ljubeznjivo podvzetje srečno doženejo. V Celovskih novinah smo brali, da so presvitli knezoškof g. *Adalbert Lidmanski* v ti namen 20 fl. sr. darovali.

* U „Novice“ se iz Štajarskega piše, da so na *Krajskem* taki Slovenci, ki od sl. ministerstva terjajo *preklic* modrega zaukaza, ki vелеva, naj se šolske knjige pišejo po pisavi slovenskega „zakonika.“ Ta novica je pri nas na Koroškem že stara; že davno vemo, da so nekterim gospodom na Krajskem občno ljublene in slavno znane šolske knjige, ki so jih presv. knjezoškof *Slomšek* sestavili, hud tern v peti zavolj „ega“ in „om“. Pa smo molčali, da bi stare pravde zastran „iga“ in „ega“, „am“ in „om“ spet ne sprožili. „Novice“ so spregovorile možko in pravo besedo, pa vendar se bojimo, da bi ne bile bob u steno metale.

Društvo sv. Mohora.

* Oznaniti moramo, da se je pri vezanju „Zgodovine“ zastran *podob* neka smešnjava pripetila. Podobe: XVI, XXX, XXXII in XXXIV so se iz novega zakona v zgodovino starega zakona uvezala. Leta 1854, ko bo zgodovina nov. zak. na svitlo prišla, in gg. družbeniki oba zvezka terdo vezati dali bojo, se bode ta pomota lahko poravnala. Mi to le zavoljo tega omenimo, da si naši čast. bravci ne bojo glav belili, kaj ta alj una podoba pomeni. —

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.